

(18) 255

indexed

J. Masiangoako K32/13

1/13

pp. 1-13

Contracts

7p. (10/6) 13

s. 255(18) Tswana law of contracts

Gifts Mouna ge a toaaisa ngoana oa gagoe kgomo, o e mo naitle, ga ake a tthe a etbaea, ke ea ngoana, o e mo naitle. Le gona ga a batle ~~ta~~ tuela mo go eona, gongoe mo ngoaneng. Kgomo e la oloa fela ke ngoana tsa tsi le a tla nua mouna, ge a santse a gola ke ea gagoe fela. A di be di una di intsi ntata goe ga di toane, le gona ga a di hufegele. Mo eona kgomo e, ngoana o, o toanetse gore a tsee ng namane ea eona a e fe malomago, ge ngoana a utsha kgomo a naea malomago, ke gore malomago le ene, o toanetse ge le ene a tthe a mofe kgome. Ge ngoana a utsha kgomo a naea malomago, ke gore o rot utsha di tthogo. Malomago ge a utsha kgomo a fa setlogolo o rob oa motthapisa gore a setlogolo setle se roballoe ke lepathe. Dilo tse di toanang le di gag kgomo ga di floe, ge ese motso a toaaisa ke utatagoe gongoe mogoloe. Ge motso a fa omongoe, ke ge e le gore o tla mo emisetsa engoe. Le ge a sena le eona, o tla na a e batla. Le ge e ha motsoa seba ha utse a e batla. Kgomo e tthatu lego fiva fela, ^{Pinu} ~~se~~ sa mona save, » Komo modimo o uho e metsi; kgomo ea tla motaneng oa tshabeg, motse ne fete oa badidi oa ba nua kgomo ne tseua, kgomo ea tla ea utthoisa morena a nthata « Ge motso a sena kgomo, ga ne mohae gore ke motso. Ga ne ke ne mojela sepe, ene o tla aga a ja, megodu ea kgomo tsa ba bangoe.

Megopyana, Ditthabans, Dijo (mabele) Bgaloa, le Diaparo: Ge
 m'itso a di fa o mongoe ea be ebe gore, o tta batta
 tuelo motona. O thusa o mongoe fela gore gongoe oa
 le a sohola. Go rialo he gore oa be a motthattosa,
 gore le ene a tsoge a thusa ba bangoe, le ene atle a
 asehe a batta tuelo mo tsona. fela ge motso a tthoka
 mabele a ka nna ea go akopa ho magoe, ge a mopile.
 Mynagoe a ka sehe a batta tuelo. Ge e gore ga a
 kopé, a ka adina, ebe gore o tta busa kwa morago,
 fo oa be a sa jioa, ba be a adimile, gore a tle a
 luse ge a sena go fba photha. Dilo tse ge motso
 a go fite a sabatle tuelo mo tsona he tse di etbang
 byaloa, bogobe. Monna ge a divela ngoana oa
 gagoe di'aparo; di'phate, di'hobo, mesese, Morukhu
 di'thari; ga se gore o tta batta tefa mo tsona. O
 na a thusa ngoana oa gagoe. Lapelepe ge monna a
 sefa o mongoe ga se gore o tta batta tuelo mo go sona.
 Ge monna eo, e, are, oa sereka, gongoe a raa o
 mongoe a se, »Atle a mmattelle sepe o tta moleboga«
 he gona fo. Monna eo, e kareng ge, a se monna
 a lebella tuelo mo go sona. Ge a sekopa fela
 ga go batle ge tuelo. Gona le molgoa o mongoe oa
 setoana, he gore ge motso a thoala selo oa sebgala
 ba ba tona. Selo se, se tseion he ba ba tona. Mue
 motso ea se tsoetseng ga a batle sepe mo go sona.

Batho ba na le bona ge ba bona ba ba tona
 mo go bona. Le bona ba seba begela. Ba ba
 tona ba o le bona ba setsee. Le bona ge ba bona
 ba bangoe hoa pele ba ba tona, ba seba begela,
 go fithela go sa tthe gona, le eo mo tona. Ke gona
 ba o ba tla setsaeng ba seji, gongoe ba seitsele.
 Ba ba tona le bona ge ba tloala sengoe, ba
 sebegela ba ba nyane, ke gona ba ba nyane ea-
 nong ba tla tlogang, ba se ba begela gape. Janong
 ba ba tona ba setsala, se toa mo diatleng tsa
 ba ba nyane. Selo se, ge motho a sebegela ba ba
 tona, ga segone o tla ba tla tuelo mo go tona.
 Ke mokgwa o ne o fithelang, ga re itse gone ke
 gong. Le ge motho a bolaila phologolo, ge a kopana
 le banna ba ba tona, o tsoanetse gone a e ba begela.
 Ba itse mo ene, ene a ee gae, a sa tshola sepe. Le
 ene a ka seke a makala, ke mokgwa ea oitaeng gone go
 oa begela. Le ene o tla tloga a begela ke ba ba-
 ngoe, le ge a ba bona ba tla, ba ise ba mmone,
 a ka seke a e fitha, o tsoanetse gone, a be a ne
 a e ba begela. Le ge magoe a ha utloelu gone
 oa ngoana oa gagae o na a bolaila phologolo, o
 e begelitse banna ba bangoe, a ka seke a bua.
 Molao ke oa gagae, oa o itse gone go a begela. O
 tla re jela ene, » ke una le ngoana tota ea itseng bo magoe.

Thebe Pule.

255

K32/13

Barter: go nehisoa: - Mabele, ~~dikgomo~~ }
 - dikgomos }
 = dipodi }
 = dinku }
 = dikgogo }
 Megapana, }
 Marumo. }
 dipettoana }
 dilepe }

3.

Mesese,
 Dikobo
 Diphat
 dikhoane
 Meseme,
 Mattalo

4
 Mattana
 Maselo
 Dinkgoana

1. - Matso ge a nehisa dilo oa di tsamaisa, gone
 bankei batle ba di bone. Ge a nehisa di koboo,
 tsoanetse gone ge a tsena ka motse o eseng oa abo.
 Antshe koboo engoe a ene morena, gone morena oa
 motse o, atle a mo dumele gone a ka nehisa, le gone
 ge a tthagelloa ke tsetsi; morena a be a mo itse. Ge
 gone atle a kgone go ka seka ge a tleloa ke molato.
 Morena le ene o tla boléla batho gone mona eo a
 tshatse dilo oa di bapatsa, mo nekeleng. Ge a ka
 tsena fela mo motseeng, a simolla go bapatsa dilo tsa
 gagoe, a sikile a ipega kwa moreneng gone ene o
 na le dilo tse a batlang go di bapatsa. Morena oa
 motse o, a ka mo diela molato, gone a be a motsele
 le dilo tse aeng oa di bapatsa. Ge a ipigile bankei

ba tta molatella koa a leng teng, go tto reka dilo tse a di
 tsho tsheng. Ge motho a rekisa kgomo, o boléla ba
 bungae gore ba ne ba mmopatsé, mo batho ba ba
 ka utlaang ba ne, ba batla di kgomo. Ge ba
 leteng ba tta tta koa gomongoa kgomo. Fagongoe
 ge motho a sethogono, ge a tšena mo motšeng are,
 oa rekisa Morena oa teng ge a sarate oa mokoba.
 Ge morena a sa dumelle gore monna eo a ka rekisa
 dilo tsa gagoe, mo motšeng oa gagoe, monna eo, o tta
 tsamala, aea pele. Go bapatsa koa motšeng e
 mengoe. Koa tta dumelloany gore a ka rekisa. Ge
 motho a reka selo, a sa setumelle, o ganetsanya le mo-
 rekise oa sona, gore ba be ba ne ba dumelana ka
 fa morehi gongoe morekise, a battang ka teng.
 Dilo tse di etsang di nkgoana le di tatlana ge motho
 a di reka o tsoanetse go tsele mabele mo eo, ke gona
 a ka etsaea. Nkgoana le tatlana ga di na tsho ea
 tthonamō, ge ese gore motho a tšele mabele jela mo
 lona. Ke gona mong oa lona a ka itšeng gore o e
 nekisetse ka nete, ga a tšietsega. Le gona a tšietse
 mo reki oa tsona. Ka go etsa jana batho ga ba
 belaele, gongoe go ngōngōrega. Tsho e tse di ngoe
 di ea fetoga, tse di etseng di kgomo, mabele, le di kgogo.
 Tse di etseng di podi le di nku, le di nkgoana, di tatlana
 ga di fetog fetoge. Tsho tšwa ea tsona engoe jela.

Gagona mpho ea tebogo, mo ba rekising, ge o sena go reka ga o lebogoe ka sepe.

Go reka dilo molato go ga dumeloa, ge motso a batla selo, mme a sena se aha nekang ka ~~ha~~ sona. Mo rekisi' va selo o tle a se mone, molato le gore o tla ne a batlala mongwa sona. Ga se ga ntoi; ntoi fa o ka fithelang motso ge a rekisetsa motso o mongwe selo molato. Ba belana gore ge a sa sentsho o tla motseela sengoe. Ke gore nna e tsepama gore ge o rekisetsa motso selo molato, o tla sentsha. Le ge a sena nasa, o tla ne a se batla, go fithela a se bone.

Fagongoe motso o reka kgomo e ise e tsaloe, o e reka jela. A tshetshile gore a e tla tsalwa. Ga go mo makatse gore go tla tsalwa sebaka se se ka nankang, e ise e tsaloe. O itse jela gore ea gagge e tla tsalwa. Le gona ga se ga ntoi; ntoi fa o ka fithelang motso ge a reka selo, a sa batle basupi. O batla ba supi, gore le ge a ka soa ba tle ba itse, gore motso, le ona a rekile selo mo mang, mang molato. Le gore ka moso motso eole ge a ikganetsa, a tle a bitse basupi, go tlo palea fa pele ga bitso gore monna eona ke nete o rekisitse selo mo monna o na molato. A mo tshetshisa gore o tla se ntsha. Batho ba tla tsa tsalwa jela se se boitlolang ke basupi.

Ranoko Dintoe

Breach of Agreement: E tona tumalanō ea ne e senyegae
 e ise e be e diragale. Motho ge a ne a dumelane le
 lomongoe gore o tta nehisananya le ene. Ge omongoe
 kwa morago a bona gore a ha seke a kgona go
 na nehisananya le ene. O mmolela fela gore ga ke tthe
 ke nehisananya le oena, goigoi ga ke tthe ke reka
 selo sele sa gago. Ole a ha seke a ne sepe. Ga se ga
 ntsi, ntsi fa oka fitthelang batho ene, ba ne ba
 rekisantswe, tumalanō ea bona e tloge e tthatthamo-
 loga. Ge ba setse ba rekisantswe go fedile. lo a
 ngōngōre gang ke go bona ka nosi. fela ge batho e
 ntl ba nehisananya, lo mongoe a seke a bona sa
 o mongoe. Ke gona ba tlog ba be e, le baka la
 gone, ge a bona sa o mongoe sa sa mokgatlhe. O tta
 tsaea tsa gagae, mo go lo a rekisantswe le ene.
 fo go diragala thata. Ge motho a neka kgomo mo
 mothong, nne kgomo eona, a sa e bone. Mongwa
 kgomo o e bolola gore e kuanakang, ge lo a e
 nehileng, a fitthela e sekana kafa a e bolotseng
 kateng. Ge a sa rate, va e tlogela. Gongoe a batla
 e ngol, ho emong, bae, a e supang. Ge basa
 dumelane, o tsaea tsa gagae, ba kgogana go
 fela go ea kwa go eang teng. fela ga se gantsi, ntsi o
 ka fitthela ene, batho ba setse ba rekisantswe, o mongoe
 a senya tumalanō.

Pittheke Tsou

La rano - Mabele
 Dikgomo: Dipholo, le tse di namagadi:
 sepepe
 Pethoana
 Levumo
 dinku,
 dipodi:
 Dipitana.

Tse he dilo tse di a dimivang, ge
 motho a sena leona o se a
 dina mo go o nang na so. Se ge
 ele gone o tla sebetša ka
 sona sebaka se se tšea. Fa ga gone sepe,
 o na le nako ea gore a ka itlusa ka sona go
 pithele sebaka se mongwa sona a tla se batlang
 ka teng. Ge a isa a sebatle, motho ea seadimeleng
 a ka tšea a sebetša ka sona. Fela mo mabeleng go
 na le pharologanyo, jagongwe motho o kopana mabele
 mo mothong o mongwe le gore o tla a busa ge a sena
 go photha. Ge a filwe ka tšatšana, le ene o tla ntšha
 tšatšana, jaaka a filwe ka sona. Ge a filwe di tšatšana
 tse tharo, le ene o tla ntšha tse tharo, fela jalo ka
 go la ga go fiosa. Gantsi, ntsi batho ga dimane
 mabele, ba reka, fela ge motho a sena se a ka
 rekang ka sona, fo va a dina ele gore o tla a
 busa ge a sena, go photha, go sauneng jalo. Ke
 gore a tle a tšuse mongwa ona, ge a na le tiro.
 Fo he gore va be a sebetša, ele gore o tšoka se a
 ka sentšha, o ntšha di a tla tšea ga goe, go reka ka tšona.

Dilo tse di etsang dilepe, le di petloana, ge motho a di adimile, ge a di busa, ga ntshe sepe. O le boga fela ka molomo. Ge a latthile ngoe ea tsona, o tthamelegile gore a be a entshe kafa mongoa eona o tla ratang ka teng. Ge mongoa sona a sare se duelo, motho ea se latthileng ga ake a sentsha. fela ge mongoa sona are, se duelo, ~~o toanetse~~ o a bana a senthe.

Dilo tse di etsang di kgomo go a dimioa dipholo fela, tse di namagadi ga di a dimioe. Dipholo di a dimioa gore motho a tle a ituse ka tsona ge a na le tiro. fela ese gore o tla di phatela, lefa ge a fetsa tiro ea gagae, o leboga mongoa tsona fela ka molomo. Dikgomo tse di namagadi ga di adimioe, di ea mafisa fela, he gore motho eo di sa lang ho ene, o di disa le gore atle a bone mafisi. Ke gore o toanetse gore a sebetse ka tsona a batle tsa gagae, a ntshe a sebetse ka tse. Dipodi, le di nku le tsona di tse wa fela ka go disa mafisa. Gore motho a ne a di mo toanetse, a di mo disetse, o tla di tsa ea tsatsi le lengoe. Ge a bona motho eo a sa di tshole sentle. Tse di soang, di isioa ho mongoa tsona le matlalo. Ge kgomo e soa, motho ea di disang, ge kgomo e soa, o oa e buoa, ge a sena go e buoa, o kgwala letsoego la eona, le megodu. Tse ke

tse di mosalang. Kgomo eotthe o isa ko mongoa eona, le
 lettalo oa le isa. Ge mongoa di kgomo a lekakala,
 o isa le mattalo, ke gore o tthobetsa mongoa
 tsona kgomo tsa gagole. Motho ea disang di kgomo tsa
 mafisa, oa tle a le bogoe ke mongoa di kgomo tsatsi
 le a di tsalang. Gongole le ge a ~~sadi tsee~~, oa tle a
 ntshe kgomo, a boleboye ka eona. Ke gore etle ere ge
 a ntshe a di disa, atle a tie moko a itse gore le ea gagole
 kgomo, e na natsa. Fela di kgomo tsa ~~modi~~ mafisa ga
 di tthuse sepe, ka gore mongoa tsona, a ka adi tsala ka
 nako engoe le engoe e, aratanggo ditsoa ka eona, Ge
 a bona di sapela jalo, le ge a belala gore motho ea di
 disang ga se motho oa sepe. A ka di tsala fela le go
 lalla modisa oa tsona a ise a molaale. Ke ka mo seane
 se reng, »Mogana oa mafisa ere, o ganna mafisa, o ne
 o lebe tsela o tthole mongoa tsona«

Dilo tse di sa adimiveng ke di kobo le di phate, Ge
 motho a tthoka ea gagole, a ka mpa a reka. Gongole
 aea go chopo, ho ~~ho~~ bo morroaragoe, gore ba mothuse.
 Ge a sadire jalo, o tsoane gore a di tthe mo ba ba
 nang na too gongole ho ba ba di rekisang. Ke gore
 le gona na tthalo a dinku a dirang di kobo ga bowile
 thata. Ke ka mo elang gore di kobo ga di kake tsa
 dimanwa, - ge ere go reka jela.

Jacob Mangole.

11

255

K32/13

11.

Cattle: Dihgomo ga di isive mafisa fela kwa mothong o sa mo itse. Ge o naea motho di'kgomo gore a di go disetse. Ke gore oa mo itse, o ka seke oa di mo naea fela o sa itse. mo itse. Dihgomo di ea mafisa ko mona motho, gongoe mogoloe, kgotsa setlogolo. Ke gore motho oabe a thusa ngwana oa gabo gore a seke a tthophega. Ke ene e tle enae motho, bana ba gagoe batle ba bone go kagama, le go disa. Ke gore bana ba batla mafisi, le go disa ba go rata. Ge ba sena se ba ka se gamang ba utloa bolthoko thata. keputata bona le ene oa tsoenyega ka gore ga a na se/ a ka itthusang ka sona. Ke ka mo eleng gore a batle di'kgomo tsa mafisa le ge eka nna di podi kgotsa di'ku, fela tse a ka di bona fela mo bo morroavagoe. Ke bona ba ka mo utloelang bolthoko, go ka mothusa ka tsona. Ga se gore le ge ba di mo naea mafisa ke tsa gagoe, fela o na le thata ea gore a ka sebeta ka tsona. Ge di na le di pholo, o na le thata ea gore a pane di pholo tse o. fela thata ea go nekisa eona ga a na na eo, le gore a ka tthaba kgona kgomo ga a na le eona. fo ke thata ea bang ~~di~~ di'kgomo, ene fo, o emela kgakala le go buoa ga a na kgang, o le beletse fela gore go dirang.

Sello Kobi

Lando: Masimo a adimiva, ge motho a tthoka tshimo, o ea kwa go morroaragoe, gore a mothuse ka mogola ge a na leona. Le ge motho a na le ngoana le gona a nyalang, a ise a bane le tshimo, mmagoe, tta mo adima la ngwe ea gagoe gore a tle a tle. Ga ntsi, ntsi masimo a dimadwa ka lesika, le ka go itse motho. Ke gona o ka nang oa bona batho ba adimana, ke gore ba thusanya. Ge sa mo itse a ka seke a e mo adima, ka gore ga se oa gabo. Le ge a na le tsona. Ge batho ba dimana masimo morena ga a na thata mo go ona, go laula mongoa tshimo fela le monna oa gagoe. Ge masadi le monna ba dumalana go adima motho tshimo ba e mo adima fela kwa ntle go ea kwa moreneng gongwe kwa kgosweneng. Le sebaka se atla elenang ka sona ba se mela gore ka ngoaga tse pedi ge di feta re tta tle re tona tshimo. Le ge ba sa mela sebaka, ba moromela lefoko fela ge a sena go kotula gore ka jeno tshimo eo re tta e tona. A ka seke a bua sepe, bat mothusitse fa ba mothusitseng teng. Dilo tse di etsang chelete, sepepe, mogoma di adimiva, fela go seke go batlege tuelo mo tsona. Motho ea seadimileng oa se busa ge a sena go sebetsa ka sona, o leboya mongoa sona fela ka molomo. Maphare Kobedi

Service go sebetša, go sebetša batho ba le ba utši;
 ba ba ngoe ba sebetša batho go ba lemela gore
 battle ba ba duele, gongoe ka mabele gongoe ka
 di podi le di nku. Ba ba ngoe ba disetša ba ba
 ngoe gore battle ba leboye ka go ba tsoaša
 di namanyane, gongoe ka di nku le di podi. Ge
 motho ea sebetša a sa tse tse ea gagoe ka tsoanō
 mongoa tse - ge a rata oa mo koba, ka gore ga
 a tshuse sepe. A batla o mongoe ea tla sebetšang
 ka tsoanō, le tulo ga a e monaea ka gore o na
 a palloa ke go sebetša ka tsoanō ea gagoe. Ge motho
 a disetša eo mongoe di kgomo, o batla mosupi gore
 epe ene ka moso go tle go seke ga na manganga.
 Batho ba ba gang ntšu ka jenong ba ba utši, pele
 ba ne ba se. Motho eo mongoe le eo mongoe o
 na iha gela. Ka jeno batho ba ba utši ba ba
 gang matšho, ba lefisa ka tthoatšho e kgolo,
 e tšang kgomo. Motho ge a roleta motho eo mongoe
 ntšu o duela ka kgomo. fela ge motho a lemela o
 mongoe ga a duela ka kgomo o duela ka nku
 gongoe ka podi. Kgomo e ka na tona thata, ge e
 gore motho ge a lemela e fole. Batho ba ba tšho
 ga ba na di tiro tse ba di batšang batho ba
 ba utši gore ba di dire. Ba itšela ka nni fela.

Melato Khukhoane end s 255